

УДК 354-043.5(477)

DOI: <https://doi.org/>

Денега Віталій Богданович

аспірант третього року року навчання

Львівського регіонального інституту державного управління

Національної академії державного управління

при Президентові України,

заступник міського голови з питань діяльності

виконавчих органів ради

Яворівської міської ради Львівської області

ORCID: 0000-0001-5217-2486

e-mail: 1zast2020@ukr.net

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОПТИМІЗАЦІЇ КОМПЕТЕНЦІЙ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Досліджено нормативно-правові засади формування компетенції органів державної влади та місцевого самоврядування в Україні. Розкрито зміст ключових законів України щодо органів місцевого самоврядування та сучасних концепцій їхньої діяльності. З'ясовано, що в Україні відсутнє єдине концептуальне бачення статусу, компетенцій та відповідальності органів місцевого самоврядування. Встановлено, що нормативно-правове забезпечення щодо функціонування та розвитку органів місцевого самоврядування в Україні формується із регуляторних актів різного рівня.

Зазначено, що нормативно-правове забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування потребує вдосконалення, зокрема і шляхом пошуку ефективних та раціональних засобів управлінського впливу на їхнє функціонування. Якраз до таких належить вдосконалення компетенційної нормативно-правової бази діяльності суб'єктів місцевого самоврядування, що сприятиме задоволенню економічних, політичних і соціальних потреб людей, створенню умов для їх гармонійного розвитку.

Ключові слова: міське самоврядування, нормативно-правові акти, правове регулювання, компетенції органів місцевого самоврядування, оптимізація компетенцій.

Постановка проблеми. Розвиток України як демократичної правової держави багато в чому визначається тим, наскільки раціональною та ефективною є організація влади в державі, до того ж не лише центральної, а й передусім місцевої влади, представленої системою органів місцевого самоврядування. Міське самоврядування – одна із фундаментальних демократичних основ конституційного ладу в Україні. У зазначених умовах процеси реформування місцевого самоврядування набувають значення найважливішої тенденції розвитку усієї системи державності. Критичне ставлення до окремих нововведень у системі

організації влади на місцях не змінює той факт, що реформа децентралізації зумовлена об'єктивними причинами фундаментального характеру, серед яких пошук шляхів подальшого розвитку класичних інститутів демократії (до яких належать і інститути місцевого самоврядування) на основі оптимального балансу та поєднання національних особливостей суверенної демократичної державності з універсальними стандартами демократії, які вважаються загальноприйнятими в сучасному світі.

Принципово важливо виходити з того, що суверенна держава, будучи об'єктом демократичних перетворень, завжди має залишатися їхнім домінуючим суб'єктом, покликаним забезпечувати не лише створення інструментальної системи публічно-правового управління, а й підтримку її ефективного функціонування на основі принципів демократії, верховенства права, захисту прав та свобод людини та громадянина. Щодо України, то відповідні процеси демократизації, модернізації державності – це передусім пошук балансу централізації та децентралізації. Ефективність названих процесів безпосередньо пов'язана з дієвістю публічної влади, оптимальністю її конструкції, засобів, способів, методів та форм здійснення на різних рівнях публічної влади, з оптимальністю розподілу повноважень та відповідно матеріально-фінансових можливостей між загальнодержавною, регіональною та муніципальною владою.

Аналіз досліджень. Дослідження цього питання можна розділити на два напрямки. Насамперед це праці фахівців конституційного та муніципального права, які досліджували питання сутності та характеру місцевого самоврядування (професори М. О. Баймуратов, О. В. Батанов, Б. В. Калиновський, П. М. Любченко, Н. В. Мішина та ін.). По-друге, це праці представників адміністративно-правової науки, які аналізують проблеми адміністративного регулювання місцевого самоврядування в Україні, варто згадати монографію Я. В. Журавля, А. А. Манджулі, І. І. Литвинової, Т. О. Карбіна.

Мета дослідження – аналіз стану нормативно-правового забезпечення оптимізації компетенцій органів місцевого самоврядування.

Виклад основного матеріалу. Сприйняття місцевого самоврядування як демократії «малих просторів» [17, с. 34] закономірно породжує питання про соціальну та юридичну природу компетенції органів місцевого самоврядування, типові характеристики, які характеризують його як інститут муніципальної демократії.

Як зазначає О. Р. Шевчук, у категоріальному плані демократія охоплює двоєдину систему громадських відносин, що складаються у

сфері безпосереднього (прямого) чи опосередкованого (представницького) здійснення тим чи іншими органами місцевого самоврядування власної компетенції [17].

Аналіз положень Конституції України, яка, розкриваючи природу України як демократичної держави, визначає найвищим носієм влади в державі, який здійснює свою владу безпосередньо, а також через органи державної влади та місцевого самоврядування (ст. 1 ч. 1 ст. 5 Конституції України) [9].

До того ж демократія, будучи універсальним імперативом організації всієї системи публічної влади в державі, на кожному з її територіальних рівнів має певні специфічні особливості, пов'язані, зокрема, зі змістом компетенції органів місцевого самоврядування. Особливості ж муніципальної демократії визначаються головним чином особливою природою інституту місцевого самоврядування, його місцем у конституційній системі народовладдя.

На відміну від державної влади місцеве самоврядування, як це впливає вже з найменування даного інституту, становить певну форму самоорганізації, яка може бути охарактеризована як управлінська система, в якій керований суб'єкт (населення) має можливість надавати вирішальний вплив на організацію та функціонування керуючої системи (органів місцевого самоврядування) та коригувати її діяльність на основі демократичних механізмів (вибори, референдум, публічні слухання, звернення до органів місцевого самоврядування та до їх посадових осіб тощо).

У цій системі, як зазначає Дж. Кумар, кожен індивід, що входить до складу місцевого співтовариства, є асоційованим учасником здійснення муніципальної влади, що діє за своєю волею і в своїх інтересах, які в межах колективних форм місцевого самоврядування узгоджуються з волею та інтересами інших [20].

Отже, індивід реалізує свою політичну свободу впливати на стан муніципальних справ для того, щоб призвести їх до стану, який забезпечував би йому найбільш оптимальний режим задоволення повсякденних потреб, пов'язаних з проживанням на певній території, а місцева спільнота загалом – своє право самостійно на власний розсуд вирішувати питання місцевого значення.

Компетенція є найважливішим елементом правового статусу органів місцевого самоврядування та посадових осіб публічної влади, тому цей термін використовується у всіх публічних галузях права. Однак питання про поняття компетенції, її зміст, структуру досі залишається дискусійним.

Плюралізм наукових позицій прослідковується вже у підходах до визначення цієї категорії. Так, Б. М. Данилишин та В. В. Пилипів пояснюють походження терміна «компетенція» від латинського «*competere*» – домагаюся, відповідаю, підходжу [6, с. 7]. Р. Вінейза визначає термін «*competentia*» як ведення, здатність належати по праву [22]

Багатомовний юридичний словник-довідник визначає компетенцію як сукупність юридично встановлених повноважень, прав і обов'язків конкретного органу (органу місцевого самоврядування) чи посадової особи, визначальних його місце у системі державних органів (органів місцевого самоврядування) [4].

Деяке інше розуміння компетенції пропонується в юридичній енциклопедії: компетенція – це сукупність встановлених нормативними правовими актами прав та обов'язків (повноважень) організацій, органів, посадових осіб, а також осіб, які здійснюють управлінські функції у комерційних організаціях. Тут акцент зроблено на управлінській сутності компетенції, її наявності визнається і у суб'єктів публічної влади і у юридичних осіб приватного права [18].

Виходячи з цього, можна дійти висновку, що компетенція, будучи базовим поняттям публічного права, має відношення і до суб'єктів приватно-правових відносин. У цивільному праві це поняття використовують, як правило, стосовно органів юридичних осіб, які здійснюють управління (наприклад, компетенція загальних зборів учасників товариства як вищого органу управління господарським товариством).

У цьому сенсі колектив авторів (М. Гедзер та С. Мороз) визначає компетенцію як сукупність повноважень, якими наділяється орган управління чи посадова особа до виконання поставлених їхніх цілей. Це означає, що компетенції органу юридичної особи не варто ототожнювати з поняттям компетенції юридичної особи як такої [19, с. 227].

У 50–60 роки ХХ століття в науковій літературі активно розглядалися питання про співвідношення правового статусу та компетенції державних органів. Так, А. В. Венедиктов визначав компетенцію державного органу як «предмет його діяльності та обсяг прав та обов'язків, необхідних для здійснення його завдань» [8, с. 7]. О. С. Іоффе характеризував компетенцію як «узагальнене вираження наявної у державних органів правосуб'єктності різних видів» [1, с. 78].

У літературі з державного права колишніх років здебільшого аналізувалися питання поняття, структури, принципів організації та діяльності органів державної влади. Проблеми компетенції органів державного управління, поряд із такими як поняття, функції органів державного управління традиційно є предметом детального аналізу з боку багатьох відомих спеціалістів у науці адміністративного права.

Проте, попри широке використання цього поняття у законодавстві та науковій літературі легального, тобто встановленого нормативно-правовим актом, визначення компетенції нині немає. Встановлюючи компетенцію кожного з органів місцевого самоврядування, держава здійснює розподіл владних повноважень між ними. Як вбачається із аналізу нормативно-правових актів, які визначають компетенцію органів місцевого самоврядування, при визначенні компетенції окреслюються повноваження з вказівкою на конкретні сфери діяльності.

Наприклад, у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР проведено розмежування загальної та виключної компетенції сільських, селищних, міських рад. Зокрема, у ст. 25 зазначено, що сільські, селищні, міські ради мають право розглядати і вирішувати питання, віднесені до їх відання Конституцією України, цим та іншими законами (загальна компетенція) та виключна компетенція (ст. 26): затвердження регламенту ради; створення та ліквідація постійних комісій та інших комісій ради, затвердження та зміна їх складу, обрання голів комісій; склад виконавчого комітету ради, визначення чисельності, затвердження персонального складу; зміна складу виконавчого комітету та його розпуск; обрання та звільнення з посади секретарів рад; утворює за поданням сільських, селищних голів, інших виконавчих органів міської ради; утворювати відповідні ради аудіовізуальних (електронних) ЗМІ; заслуховує звіти сільських, селищних, міських голів про діяльність виконавчих органів рад, у тому числі щорічні звіти виконавчих органів рад про реалізацію державної регуляторної політики; приймає рішення про недовіру сільському голові, сільському голові та селищному голові [13].

Наразі завершується формування моделі місцевого самоврядування в Україні, яка передбачає децентралізацію державного управління та децентралізацію функцій і повноважень центральних органів влади на регіональний рівень. Кожне міністерство і відомство має позбутися неналежних йому функцій, перенісшимаксимально їх від центру до регіонів та від держави в приватний сектор.

Органи місцевого самоврядування можуть більш ефективно реагувати на потреби мешканців територіальної громади, адже службовці органів місцевого самоврядування володіють інформацією про стан соціально-економічного розвитку регіону, тому є компетентнішими у вирішенні зазначених питань. Як слушно зазначає з цього приводу П. М. Петровський: «Загальний формат розуміння змісту суб'єктного потенціалу як необхідної складової обґрунтування реформ у публічно-управлінській сфері зводить його до сутнісних ознак управлінців на зразок професійність, порядність і патріотизм» [10, с. 21].

Має бути чіткий механізм взаємодії органів місцевого самоврядування з центральними державними органами, що неможливо без чіткого визначення компетенції. Проте навіть багато завдань, поставлених урядом щодо оптимізації обсягу компетенції центральних органів державної влади, досі не вирішені остаточно.

Можна зазначити, що функціональна структура українського державного управління ще потребує теоретичної розробки, удосконалення інструментарію та впровадження нових методів.

На основі вищезазначеного, ми визначили проблематику дослідження оптимізації компетенції:

– реальні протиріччя між назрілою необхідністю науково обґрунтованої організації процесу діяльності, компетенції органів публічного управління з метою їх належної оптимізації, починаючи з центральних державних органів та закінчуючи органами місцевого самоврядування;

– недосконалістю процесу оптимізації компетенції державних органів, що використовується нині в Україні, неможливістю її ефективної реалізації в умовах якісного розвитку системи публічного управління, зумовленого реформою місцевого самоврядування.

Також нормативно-правове забезпечення реалізації компетенції органів місцевого самоврядування в Україні сформовано із регуляторних актів різних рівнів:

– Конституція України, яка закладає конституційні механізми функціонування місцевого самоврядування [9];

– закони, що регламентують засади місцевого самоврядування, компетенцію органів та посадових осіб: «Про місцеве самоврядування в Україні» [13], «Про статус депутатів місцевих рад» [16], «Про службу в органах місцевого самоврядування» [15], Виборчий кодекс України [17];

– закони, які є визначальними для формування фінансових ресурсів місцевого самоврядування, порядку формування місцевих бюджетів, встановлення основних видів податків і зборів тощо: Податковий кодекс України [13], Бюджетний кодекс [19];

– галузеві нормативно-правові акти, що визначають компетенцію органів і посадових осіб місцевого самоврядування в окремих галузях правовідносин: Земельний кодекс [7], Водний кодекс [5], «Про основи містобудування» [14];

– нормативні акти Кабінету Міністрів, міністерств, відомств та інших центральних органів виконавчої влади України, прийняті відповідно до законів України та визначають порядок реалізації окремих компетенційних норм цих законів (визначення способів організації торгів для закупівель, визначення заробітної плати в системі органів виконавчої влади, пільгові виплати);

– нормативно-правові акти місцевої ради, які встановлюють компетенцію органів місцевого самоврядування в окремій громаді (місцевий статут), а також правила і порядок роботи органів місцевого самоврядування (положення про комісії ради, регламент ради та виконкому) – у положеннях зазначених законів проведено розмежування загальної та виключної компетенції сільських, селищних, міських рад проте відсутнє визначення компетенції органів місцевого самоврядування.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Динамічний розвиток місцевого самоврядування може забезпечити лише організація і діяльність суб'єктів місцевого самоврядування та їх регулювання шляхом вдосконалення відповідної компетенційної нормативно-правової бази. Подальший розвиток місцевого самоврядування в Україні має залежати від пошуку достатньо ефективних засобів впливу національного права на його функціонування.

На законодавчому рівні в Україні сформовано нову модель місцевого самоврядування, яка передбачає децентралізацію державного управління та оптимізацію компетенцій центральних органів влади на регіональний рівень. Проте практична реалізація зазначених законодавчих положень повинна забезпечити позбавлення центральних органів державної виконавчої влади неналежних їм функцій, шляхом максимального делегування їх від центру до регіонів та від держави в приватний сектор. Пропонуємо ст. 1 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» доповнити визначенням наступного змісту: «Компетенція органів місцевого самоврядування – це визначений Конституцією та чинним законодавством України предмет відання, права та обов'язки посадових осіб органів місцевого самоврядування, необхідні для реалізації завдань та функцій місцевого самоврядування на території відповідної територіальної громади.»

Перспективи подальших досліджень теми вбачаємо у висвітленні низки похідних аспектів зазначеної тематики, насамперед деталізований аналіз міжнародних нормативно-правових актів, окреслення перспектив оптимізації компетенцій повноважень органів місцевого самоврядування.

Список використаних джерел

1. Венедиктов А. В. Очерки по гражданскому праву: сб. статей / отв. ред. О. С. Иоффе. Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1957. С. 5–20.
2. Багатомовний юридичний словник-довідник / І. О. Голубовська, В. М. Шовковий, О. М. Лефтерова та ін. Київ: видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2012. 543 с.

3. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 року. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.
4. Виборчий кодекс України від 19 грудня 2019 року. № 396-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>.
5. Водний кодекс Закон України від 6 червня 1995 року. № 213/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text>.
6. Данилишин Б. М., Пилипів В. В. Децентралізація у країнах ЄС: уроки для України. *Регіональна економіка*. 2016. № 1. С. 5–11.
7. Земельний кодекс від 25 жовтня 2001 року. № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>.
8. Иоффе О. С., Мусин В. А. Основы римского гражданского права: учебно-методическое пособие. Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1974. 156 с.
9. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
10. Петровський П. М. Публічне управління в сучасному світі: проблема філософського розуміння. Філософія публічного управління: монографія / В. П. Солових та ін. Київ: НАДУ, 2020. 256 с.
11. Петровський П. М., Красівський О. Я. Теоретико-методологічне обґрунтування реформ у публічно-управлінській сфері. *Актуальні проблеми державного управління*. 2021. Вип. 1(59). С. 17–24.
12. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.
13. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>.
14. Про основи містобудування: Закон України від 16 листопада 1992 року. № 2780-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2780-12#Text>.
15. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 7 червня 2001 року. № 2493-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14#Text>.
16. Про статус депутатів місцевих рад: Закон України від 11 липня 2002 року. № 93-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93-15#Text>.
17. Шевчук О. Р. Механізми реалізації демократичними інституціями громадянського суспільства політики державної інформаційної безпеки України: адміністративно-правовий аспект. *Російсько-українська війна: право, безпека, світ: матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (Тернопіль, 29–30 квітня 2022 р.)*. Тернопіль: ЗУНУ, 2022. 363 с.
18. «Юридична енциклопедія» в 6 томах як джерело філософсько-правових знань (системний підхід): рецензія / В. С. Бігун; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. *Проблеми філософії права*. 2005. Т. III. № 1–2. С. 426–430.
19. Getzner, M., Moroz, S. The economic development of regions in Ukraine: with tests on the territorial capital approach. *Empirica*. 2022. No. 49. P. 225–251. URL: <https://doi.org/10.1007/s10663-021-09521-w>.
20. Kumar J., C. R., Majid M. A. Renewable energy for sustainable development in India: current status, future prospects, challenges, employment, and investment opportunities. *Energ Sustain Soc*. 2020. No. 10. P. 2. URL: <https://doi.org/10.1186/s13705-019-0232-1>.
21. Oleksandr O. Bryhinets, Ivo Svoboda, Oksana R. Shevchuk, Yevgen V. Kotukh, Valentyna Yu. Radich (2020). Public value management and new public governance as

modern approaches to the development of public administration. *RevistaSanGregorio*. SPECIALEDITION-2020.

22. Vinuesa R., Azizpour H., Leite I. et al. The role of artificial intelligence in achieving the Sustainable Development Goals. *Nat Commun*. 2020. No. 11. P. 233. URL: <https://doi.org/10.1038/s41467-019-14108-y>.

Denega Vitaly Bohdanovych

*Postgraduate student of the third year of studies
at the Lviv Regional Institute of Public Administration
of the National Academy of Public
Administration under the President of Ukraine,
deputy mayor for issues activities of the council's
executive bodies Yavoriv city council of Lviv region
ORCID 0000-0001-5217-2486
e-mail: 1zast2020@ukr.net*

REGULATORY AND LEGAL ENSURING OPTIMIZATION OF LOCAL GOVERNMENT BODIES COMPETENCIES.

Formulation of the problem. The regulatory and legal principles of the competence of state authorities and local self-government in Ukraine formation have been studied. The contents of the Ukraine key laws regarding local self-government bodies and modern concepts of their activities are disclosed. It was found that there is no unified conceptual vision of the local self-government bodies status, competencies, and responsibilities in Ukraine. It has been established that the legal framework for the functioning and development of local self-government bodies in Ukraine is formed from regulatory acts of different levels.

Analysis of recent research and publications. Research on this issue can be divided into two directions. First of all, these are the works of specialists in constitutional and municipal law who investigated the issue of the essence and nature of local self-government (professors M. O. Baimuratov, O. V. Batanov, B. V. Kalynovskyi, P. M. Lyubchenko, N. V. Mishina and etc.). Secondly, these are the works of representatives of administrative and legal science who analyze the problems of administrative regulation of local self-government in Ukraine, here it is worth mentioning the monograph of Y. V. Zhuravlya, A. A. Manjuli, I. I. Lytvynova, T. O. Karbina.

Formulation of the article goals. The purpose of the specified scientific research is to analyze the state of regulatory and legal support for optimizing the competences of local self-government bodies.

It is noted that the regulatory and legal support for the activities of local self-government bodies needs improvement, in particular by finding effective and rational means of managerial influence on their functioning. These include the improvement of the competent regulatory and legal framework for the activities of local self-government entities, which will contribute to the satisfaction of the economic, political, and social people needs, and the creation for their harmonious development conditions.

Conclusions. That the dynamic development of local self-government can only be ensured by the organization and activity of local self-government entities and their regulation by improving the relevant competent legal framework. Further development of

local self-government in Ukraine should depend on finding sufficiently effective means of influencing national law on its functioning.

At the legislative level, a new model of local self-government has been formed in Ukraine, which provides for the decentralization of state administration and the optimization of the competence of central authorities at the regional level. However, the practical implementation of the specified legislative provisions should ensure the deprivation of the central bodies of the state executive power of functions that do not belong to them, by maximally delegating them from the center to the regions and from the state to the private sector.

We see the prospects for further research on the topic in the coverage of a number of derivative aspects of the mentioned topic, first of all, a detailed analysis of international legal acts, an outline of the prospects for optimizing the powers of local self-government bodies.

Keywords: local self-government, legal acts, legal regulation, competencies of local self-government bodies, optimization of competencies.

References

1. Venediktov, A. V. (1957). *Ocherki po grazhdanskomu pravu: sb. statej / otv. red. O. S. Ioffe*. Leningrad: izd-vo LGU. S. 5–20.
2. Bahatomovnyy yurydychnyy slovnyk-dovidnyk / I. O. Holubovs'ka, V. M. Shovkovyy, O. M. Lefterova ta in. Kyiv: vydavnycho-polihrafichnyy tsentr «Kyivskiy universytet», 2012. 543 s.
3. Biudzhetni kodeks Ukrainy vid 8 lypnia vid 8 lypnya 2010 roku № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.
4. Vyborychi kodeks Ukrainy vid 19 hrudnia 2019 roku. № 396-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>.
5. Vodnyi kodeks Zakon Ukrainy vid 6 chervnia 1995 roku. № 213/95-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text>.
6. Danylyshyn, B. M., Pylypiv, V. V. (2016). Detsentralizatsiia u krainakh YeS: uroky dlia Ukrainy. *Rehionalna ekonomika*. № 1. S. 5–11.
7. Zemelni kodeks vid 25 zhovtnia 2001 roku. № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>.
8. Ioffe, O. S., Musin, V. A. (1974). *Osnovy rimskogo grazhdanskogo prava: uchebno-metodicheskoe posobie*. Leningrad: Izd-vo LGU. 156 s.
9. Konstytutsiia Ukrainy vid 28 chervnia 1996 roku. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
10. Petrovskiy P. M. *Publichne upravlinnia v suchasnomu sviti: problema filosofskoho rozuminnia. Filosofiia publichnoho upravlinnia: monohrafiia / V. P. Solovykh ta in.* Kyiv: NADU, 2020. 256 s.
11. Petrovskiy, P. M., Krasivskiy, O. Ia. (2021). Teoretyko-metodolohichne obgruntuvannia reform u publichno-upravlinskii sferi. *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia*. Vyp. 1(59). S. 17–24/
12. Podatkovyi kodeks Ukrainy vid 2 hrudnia 2010 roku. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.
13. Pro mistseve samovriaduvannia v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 21 travnia 1997 roku. № 280/97-VRURL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>.

14. Pro osnovy mistobuduvannia: Zakon Ukrainy vid 16 lystopada 1992 roku. № 2780-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2780-12#Text>.

15. Pro sluzhbu v orhanakh mistsevoho samovriaduvannia: Zakon Ukrainy vid 7 chervnia 2001 roku. № 2493-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14#Text>.

16. Pro status deputativ mistsevykh rad: Zakon Ukrainy vid 11 lypnia 2002 roku. № 93-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93-15#Text>.

17. Shevchuk, O. R. (2022). Mekhanizmy realizatsii demokratychnymy instytutsiiamy hromadianskoho suspilstva polityky derzhavnoi informatsiinoi bezpeky Ukrainy: administratyvno-pravovyi aspekt. Rosiisko-ukrainska viina: pravo, bezpeka, svit: materialy VI Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Ternopil, 29–30 kvitnia 2022 r.). Ternopil: ZUNU. 363 s.

18. «Iurydychna entsyklopediia» v 6 tomakh yak dzherelo filosofsko-pravovykh znan (systemnyi pidkhid): retsenziia / V. S. Bihun; Instytut derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy. *Problemy filosofii prava*. 2005. T. III. № 1–2. S. 426–430.

19. Getzner, M., Moroz, S. (2022). The economic development of regions in Ukraine: with tests on the territorial capital approach. *Empirica*. No. 49. P. 225–251. URL: <https://doi.org/10.1007/s10663-021-09521-w>.

20. Kumar, J., C., R., Majid, M. A. (2020). Renewable energy for sustainable development in India: current status, future prospects, challenges, employment, and investment opportunities. *Energ Sustain Soc*. No. 10. P. 2. URL: <https://doi.org/10.1186/s13705-019-0232-1>.

21. Oleksandr, O. Bryhinets, Ivo Svoboda, Oksana, R. Shevchuk, Yevgen V. Kotukh, Valentyna Yu. Radich (2020). Public value management and new public governance as modern approaches to the development of public administration. *Revista San Gregorio*. SPECIALEDITION-2020.

22. Vinuesa, R., Azizpour, H., Leite, I. et al. (2020). The role of artificial intelligence in achieving the Sustainable Development Goals. *Nat Commun*. 2020. No. 11. P. 233. URL: <https://doi.org/10.1038/s41467-019-14108-y>.